

A
MAGYAR NEMZETI GONDOLAT
NAGY VÉRTANÚJA

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND
B E S Z É D E
GRÓF TISZA ISTVÁN RÓL

A TISZA ISTVÁN TÁRSASKÖR
EMLÉKÜNNEPÉLYÉN
1934 OKTÓBER 31-ÉN

BUDAPEST 1934. MAGYAR NEMZETI SZÖVETSÉG

„Nehéz viszonyok közt mit bánja becsületes ember, mi lesz a saját személyével?”

Tisza Istvánnak ezt a mondását vésettük arra az emléktáblára, melyet a *Nemzeti Kaszinóban* állítottunk fel. Azért választottuk, mert annyira jellemző *Tisza* egyéniségére és önzetlen hazafiságára.

Amikor az a megtiszteltetés ért, hogy engem kértek fel a mai emlékbeszéd megtartására, sokat gondolkoztam azon, hogy milyen témát válasszak annyi kimagasló, költői és szónoki szempontból egyaránt kiváló beszéd és klasszikus életrajz után; és végre is elhatároztam, hogy az ő önzetlen hazafiságát, a haza és népe iránti szeretetét elsősorban fogom méltatni. Azokat a tulajdonságokat, amelyekkel ékesítve úgy kimagaslott kortársai között, mint a hegy tetején egyedül álló hatalmas tiszafa törpe fenyvesek között. Ismertetni fogom a nagy hazafit, úgy, ahogy én láttam és látom még most is magam előtt, egyszerű keresetlen szavakkal, nem tömjénnel, hanem igazsággal adózva. Hiszen ő az ünneplést, a dicséretet életében sohasem szerette, nem szerette, ha neki bókólnak, viszont neki sem volt szokása másoknak bókolni.

Emlékezem, hogy mikor már a Tisza-kormány bukása után egyszer engem bíztak meg avval, hogy a párt nevében egy Hungáriavacsorán köszöntsem (ma is őrzöm ezt a beszédemet), mikor ezt megtudta, félrevont és csak annyit mondott: Aztán ne nagyon dicsérj, hiszen tudod, hogy nem szeretem.

Tisza volt kortársai között legnagyobb önzetlen hazafiságban és legkisebb emberi hiúságban. Életében, tetteiben sehol sem találjuk, hogy bármire egyéni érdek vagy egyéni hiúság sarkallta volna.

Csak nemzeti hiúság volt benne, ha ugyan lehet ezt így nevezni.

Azt a magyar földet, amelyen született, azt a rögöt, mely táplálta és eltakarja, a szépnek, az igaznak, az eszményinek minden dicsfényével vette körül. És rajongással szerette ennek a földnek a népét, melyet az emberiség legszebb virágának tekintett.

Kevesen tudták azt, hogy *Tisza* férfias keménysége mögött milyen meleg szív dobogott és mert érzelmeit eltitkolta, nem ismerték emberszeretetét és végtelen jóságát.

A mi mélyen tisztelt Elnökünk elmondotta, hogy milyen gondos szeretettel foglalkozott *Tisza* geszti népével és katonáival. Mi, akik munkatársai voltunk igazoljuk azt, hogy kész volt bármikor a legegyszerűbb ember jogos érdekeit is felkarolni. Gyakran láttuk azt, hogy mikor szegény vidéki ember, kérgestenyerű munkás jelent meg miniszterelnöki előszobájában, a legnagyobb urakat is megváratta, hogy elintézzé ügyét és így idejében hazautazhasson.

Bizony az ő szobájának ajtajára sohasem volt felírva az, hogy idegeneket nem fogad, mert neki magyar testvérei nem voltak idegenek. Munkatársait, tisztviselőit arra tanította, hogy szolgálai a köznek, hogy kötelességük mindenkinek igazságos érdekeit szolgálni és felkarolni.

De jószíve dacára, ahol visszaéléseket, panamákat talált, azokat kérlelhetetlen szigorral üldözte és csak azokat becsülte, akik betartották azokat az erkölcsi törvényeket, amelyeket önmagával szemben alkalmazott.

Bámulta és dicsérte a magyar nép tehetségét, munkabírását, katonai erőnyeit.

Rendületlenül hitt a nemzet jövőjében, nagyszerű hivatásában, melyet egyik beszédében így fejezett ki: „*Az emberiség érdeke is az, az emberi haladás és szabadság érdeke is az, hogy a Duna völgyében a magyar nemzet tölthesse be világtörténelmi hivatását.*”

Tisza önzetlenségéből ered az ő példátlan felelősségérzete, melylyel esetleg elkövetett hibáknak és tévedéseknek minden következményeiért helyt állott. Emberi gyarlóság folyománya, hogy eredményeknek, sikereknek a legtöbb ember készséggel vállalja egyedüli szerzőségét, de a balsiker következményeit nem szívesen veszi magára, inkább elhárítani, a felelősséget másokra tolni vagy másokkal megosztani igyekszik. De *Tisza* az alkotmányos miniszteri felelősséget úgy magyarázta és magára úgy alkalmazta, hogy azért a helyzetért is, mely az ő hibáján kívül állott elő, azokért a tényekért és elhatározásokért is, melyeket ellenezett, de elhárítani nem tudott, teljes felelősséggel tartozik. Ennek az önfeláldozásnak valóban fenkölt példája a háborús felelősség kérdésében való magatartása.

Ma már mindnyájan ismerjük a miniszterelnökségi és bécsi levéltárban felfedezhető anyagból, minisztertársainak és más kortársainak nyilatkozataiból, hogy *egyedül küzdött*, tekintélyének és készségének egész erejével foglalt állást a békés megoldás és *a háború elkerülése mellett*; és bizvást mondhatjuk, hogy *valamennyi magyar és külföldi vezető államférfiú közül ő volt az egyedüli igaz békebarát*, mégis soha nem mentegődött, soha a való tényállást a nyilvánosság elé nem hozta. *Még Ferenc József halála után sem védekezett*, mikor őt mondták a háború okozójának; *vállalta a népszerűtlenséget, gyűlöletet s amit előre sejtett: a vértanúhalált.*

Sokan nem értik azt magyarok és külföldiek, hogy Tisza, ha már a háborút annyira ellenezte, miért nem vonult félre, miért nem mondott le?

Ő helyén maradt az ősz uralkodó kérésére, akihez igaz hűséggel és hódolattal ragaszkodott. Ott maradt a zátonyra futó hajó kormányánál, mert tudta, érezte, hogy benne vannak meg azok a képességek, melyek a nemzet élet-halálhareának megszervezésére szükségesek. Mert lemondásával a háború már úgy sem lett volna elkerülhető, de az az erők szétforgácsolására vezetett volna, arra a züllesztésre, mely később, amikor a hatalmat ki kellett adnia kezéből, tényleg be is következett.

Ezért minden erejét a kikerülhetetlen háború szolgálatába állította és *valahányszor kedvezőbbre fordult a harctéri helyzet, felémelte szavát illetékes helyen, de nem a nyilvánosság előtt a béketárgyalások érdekében.* A lemondás és így a felelősség elhárítása az ő személyére lett volna előnyös, a nemzetre kiszámíthatatlan hátrány és mikor választani kellett a kettő között, *Tisza* egy pillanatilag sem habozhatott,

Tisza egész élete nyitott könyv volt, az egész nemzet számára, de nem lapoztak benne, vagy a politikai és az egyéni érdekek hamis szemüvegén nézték. Sokan túlkonzervatívnak és pártembernek tartották és különösen a választójog kérdésében kifogásolták intranszigiens álláspontját, mondván, hogy pártérdekből és a hatalom megtartásáért cselekszik. Pedig ő a pártpolitikát csak eszköznek tekintette, de féltette nemzetét az álprófétáktól és izgatóktól és népszerű jelszavak kedvéért sohasem volt hajlandó a nemzet érdekeit feláldozni.

Azt hiszem, hogy a mai változott viszonyok dacára is elfogadhatjuk azt az elvi álláspontját: *„A választójog reformja tárgyában nem mehetünk túl azokon a határokon, melyeket a magyar nemzeti állam fenntartásának kategorikus imperativusa megkövetel.”*

Lehet, hogy *Tiszát* kortársai gyakran nem értették meg, mégis tévedés volna azt hinni, hogy teljesen félreismerték páratlan értékét. Nagyszerű tulajdonságait ellenségei is ismerték és nagy mértékkel mérték. Ezt legjobban mutatja, hogy még bukása után is megmaradt tekintélye. Azt hiszem, hogy az államférfíúi nagyságnak ez egyik legbiztosabb fokmérője.

A gyöngyösi tűzvész alkalmával történt, hogy szerencsés voltam őt odakísérni, mikor az ifjú királyi pár is meglátogatta az elpusztult várost. Mikor az udvari vonattal visszautaztunk, az alatt történt, hogy *Károly király* vasúti kocsjába kihallgatásra hívta és lemondását elfogadta. A kihallgatás rövid ideig tartott és aztán *Tisza* visszatért abba a fülkébe, melyben ketten voltunk és ott leveleket és aktákat olvasott. Csakhamar megjelent egy udvari lakáj, aki meg-

hívott bennünket a király kísérete számára táltal ozsonnára. *Tisza* előre küldött, mondván, hogy előbb elvégzi munkáját és később fog odamenni. Bementem az étkocsiba és ott találtam a különböző udvari méltóságokat, a katonai és polgári kabinetirodák vezetőit és több magasrangú katonatisztet.

Mindenki tudta már, hogy mi történt, hogy *Tisza nem* miniszterelnök többé.

Élénk beszélgetés folyt a politikáról, a katonai és gazdasági helyzetről. Egyszerre csak nyílik az ajtó, belép a lemondott miniszterelnök. Udvarias köszöntés és síri csend. Végre *Tisza* megszólalt: Kérem, csak nem zavarok, miért nem folytatják a beszélgetést! A kérdésre egy magas udvari méltóságot viselő osztrák herceg válaszolt, kedélyes bécsi modorban fején találva a szeget: „Wissens' Excellenz, so lange wir untereinander waren, haben wir ungeniert politisiert, aber seitdem Sie hier sind, traut sich keiner zu reden, denn wir fürchten alle eine Dummheit zu sagen.“ Ilyen nagy volt a bukott *Tiszárnak* is a tekintélye, mert azok is, akik éveken át ellene intrikáltak, elismerték, hogy mindnyájuknál sokkal okosabb.

Az őt legjobban gyűlölő forradalmárok is látták nagyságát, érezték erejét, tudták, hogy legnagyobb akadály a forradalomnak, ezért kellett meghalnia, Így az ő halála nem a véletlen, nem bosszú műve volt, hanem vértanúhalál, mert az eszméért kellett meghalnia, amit képviselt.

Tiszát gyakran hasonlítják össze *Széchenyivel*, de én azt hiszem, hogy az ő lelki képe inkább *iff. Zrínyi Miklóshoz* hasonlítható, aki férfias és hazafiúi erényekben, a nemzet jövőjéért aggódó lánoki szellemben mintegy lelki előde volt.

Zrínyi volt korának legzseniálisabb és legbátrabb katonája, aki mint vezér is mindig az első sorban küzdött, Vitézi híre olyan nagy volt, hogy messze földről jöttek magyar és idegen urak, hogy hozzácsatlakozva lássák hősi tetteit. *Tisza István* bátorsága is mindenütt csodálatot keltett. Mint lovas határtalan merészséggel végig lovagolta a nehéz zsuki-vadászatokat, még akkor is, mikor szemének látóképessége nagyon meggyengült,

Ismerjük párbajait, melyeket olyan nyugalommal vívott, mintha iskolát vívott volna a vívóteremben. A harctéren tanúsított vitézségeről tisztársai és katonái legendákat beszélnek.

Emlékszem egy jellemző mondására, amelynek véletlenül fültanuja voltam. *Tisza* szigorúan megtiltotta, hogy személyes biztonságáról gondoskodjunk, hogy detektívek kísérik, úgy hogy ezt csak titokban tehettük és volt is aztán hadd-el-hadd, ha egyszer rajta kapott bennünket.

Egyik képviselőtársunk szóvátette előtte álláspontjának helytelenségét, mondván: De hát, kegyelmes uram, nem félsz Te attól, hogy egyszer merényletet követnek el ellened? — *Tisza* mosolyogva

azt válaszolta: Kedves barátom, *a félelemben igazán nem vagyok szakértő.*

Zrínyi Miklós egész életét önzetlen hazaszeretete irányította. Ő, aki olyan páratlan érdemeket szerzett, aki annyi vért és vagyont áldozott királyáért és hazájáért, keservesen csalódott királyában és hazájában. Meg kellett érnie, hogy a császári hadvezér is ellene fordult, hogy német hadak dúlása még pusztítóbb volt a törökénél s mikor panasszal fordult királyához, ez még nem is fogadta. És csalódott honfitársaiban, akik közül sokan cserbenhagyták, amikor királyánál kegyvesztett lett.

Tiszát is elejtette az ifjú király, akit félrevezettek tanácsadói. És honfitársai közül oly sokan gyűlölték és sötét intrikák és gánctevésekkkel, mérgezett nyilaival küzdöttek ellene. Mégis a két hős mindvégig hű maradt királyához és nemzetéhez.

Coriolanus egyik sem lehetett, mert nagyobb volt bennük az önzetlenség minden egyéni érdeknél és hiúságnál, mert a hazát önmaguknál jobban szerették.

Zrínyi Miklós hősi és katonai erényeiből folyik, hogy ő elárvult nemzetének erejében látta boldogabb jövőjét. Ezért hirdeti egyik munkájában: Kinek ereje vagyon és resolútioja, azt nyeri vele, hogy sok barátot talál, ellenséget avagy keveset, vagy senkit.

Mennyire egyezik *Zrínyinek* ez a mondása *Tisza* felfogásával !

Emlékszem egy jelenetre, mintha most történt volna, pedig 16 év múlt el azóta, mikor a bolgár fegyverletétel híre hozzánk érkezett.

A régi munkapárt helyiségében beszélgettünk többen képviselők és éppen Madarassy Beck Gyula báró magyarázta, hogy a magyar nemzetnek is le kell tennie a fegyvert és meg kell adnia magát, mert *így* talán nagyobb veszedelem nélkül elkerülhetjük a veszített háború beláthatatlan következményeit. Akkor lépett be a klubba *Tisza* és miután legközelebb állottunk az ajtóhoz, hozzánk sietett. Madarassy Beck Gyula előtte is megismételte és megindokolta kijelentését. *Tiszának* elborult az arca, mintha a szörnyű jövőt maga előtt látta volna. Válaszát — azt hiszem — szószerint tudom idézni: „Isten mentsen meg bennünket — így szólt — attól, hogy védtelenül megadjuk magunkat. Tudjátok ti azt, hogy milyen gyűlölködő, kegyetlen ellenségekkel állunk mi szemben! Kifosztának, szétdarabolnak nemzetünk testét, tőlük sem méltányosságot, sem könyörületet nem várhatunk. Ezért mindenáron helyre kell állítanunk a katonai frontot és a belső frontot. *Csak fegyverrel kezünkben, mint egységes nemzet, köthetünk tisztességes békét. Mert azt, akinek ereje van, azt megbecsülik, barátságát és szövetségét keresik, a gyengét megvetik és letiporják.*”

Az isteni gondviselés ritka kegyelméből néha próféta küldetik. Eljön és népének hirdeti igéit és boldog nép, mely azokat megérteni és megvalósítani képes.

Tiszát kortársai nem értették meg, mert a kor önzése nem fért össze az ő önzetlenségével, a kor gyávasága az ő bátorságával, az anyagiasság az ő idealizmusával.

A mi nagy vezérünk teste porlad, testét megölte a gyilkosok golyója, de halhatatlan lelke, mely ma élőbb, mint volt akkoron, diadalmasan bevonult nemzetének életébe.

A halott *Tisza* még sokat adhat az élőknek és a jövő nemzedéknek. Adja életének és vértanúhalálának dicső emlékét, ad példát, hitet és reményt.

A magyar igazságnak ma is élőknel hivatottabb hirdetője, mert a háborús felelősségnek szörnyű vádjá alól megváltja nemzetét.

Neveljünk *Tisza Istvánokat* a magyar hazának, vagy legalább hozzá hasonlókat, puritán, bátor, munkás magyarokat, akik élni tudnak testvéreik javára és meg tudnak halni azért, hogy nemzetük boldoguljon.

Ifjú és öreg, gazdag és szegény hódoljon dicső emlékének, vesse szívébe azt, amit *Kozma Andor* oly szépen megénekelt: *Hogy Tisza István mit jelent!*

Pártot nem, inkább nemzetet,
Nem véget, inkább kezdetet;
Nem múltat s nem jelent, jövőt,
De ezer évnél több időt.

Jelent Istenre épített
Rendíthetetlen nagy hitet —
Jelent örök becsületet,
Halálon győztes életet !

